

Revolusjon og resonnement

*Festskrift til Kåre Tønnesson på 70-årsdagen
den 1. januar 1996*

Redigert av Øystein Rian, Finn Erhard Johannessen
Øystein Sørensen og Finn Fuglestad

Tønnesson

Universitetsforlaget
Oslo

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven og fotografloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Henvedelser om denne boken kan rettes til
Universitetsforlaget AS
Postboks 2959 Tøyen
0608 Oslo

Trykk: Gjøvik Trykkeri AS
Innbinding: Gjøvik Bokbinderi AS

Forord

«Et skip fra fremmed havn står inn mot Christianiafjorden en gang på 1700-tallet. Det dreier rundt Brunlaugneset og ankrer opp i Laurvigen, det nåværende Larvik. Hva er dets ærend?» Slik innleder Kåre Tønnesson sin artikkel «Skogen og mahnen» i *Norges kulturhistorie*, bd. 3. Det er en naturlig åpning for en mann som har slekstilkrøytning til Vestfold, og som kjenner kysten fra utallige seilturer. Etter som Kåre Tønnesson fyller 70 år den 1. januar 1996, er det også et annet spørsmål som reiser seg: Hva har vært *hans* ærend, og hva har han selv brakt med seg på sin seilas over Clios ikke alltid speilblanke hav?

Mer enn alle andre har Kåre Tønnesson ivaretatt historiefagets internasjonale dimensjon. Hans avhandling om den franske revolusjon er blitt et viktig bidrag til et sentralt internasjonalt forskningsfelt; han har hatt nær kontakt med franske forskningsmiljøer og satt i en årrekke i ledelsen for den internasjonale historikerorganisasjon.

I Norge har han vært trygt forankret ved Universitetet i Oslo, og meget bredt engasjert. Han har vært universitetslærer, forsker og professor og er nå seniorstipendiat. Han har også gjort en betydelig innsats som administrator. I perioden 1973–1975 var han dekanus ved Det historisk-filosofiske fakultet. I alle sine forskjellige roller har Kåre Tønnesson vært kjennetegnet av sitt klare resonnement, sin elegante form og sitt vennlige vesen.

Uen å ha blitt noen skoledanner har Kåre Tønnesson oppmuntret til forskning over et bredt felt: fra politisk historie og idéhistorie til økonomisk og sosial historie. Han har kjempet med fremstillingsform og formuleringer hos tallrike hovedfagsstudenter – og hos seg selv. Så har han da også nådd langt som formidler. Han var en av hovedredaktørene for Aschehøugs verdenshistorie. Hans eget bind *To revolusjoner* og den senere *Revolusjonen som rystet Europa* er fremragende eksempler på en kombinasjon av vitenskap og fremstillingskunst.

Om *revolusjon* er et nøkkelord når det gjelder Kåre Tønnessons forskningsinteresser og produksjon, er tilnærmingen preget av det nækterne resonnement. Vi har derfor valgt *Revolusjon og resonnement* som tittel på dette festskriftet, og det ligger i sakens natur at det inneholder bidrag fra inn- og utland, på flere forskjellige språk. På denne måten vil venner, kolleger, sønner og elever hylle Kåre Tønnesson på åremålsdagen og ønske ham fortsatt rike år.

Préface

«Venant d'un port lointain, un navire remonte le fjord de Christiania [actuellement Oslo] dans les années 1700. Il contourne la pointe de Brunlaug et jete l'ancre à Laurvigen, l'actuelle Larvik. Quelle est sa mission, que fait-il là?» Ainsi débute l'article de Kåre Tønnesson *La forêt et le minerai* dans le tome trois de L'histoire culturelle de la Norvège. C'est une introduction naturelle pour un auteur, familier de la côte du comté de Vestfold [où se trouve Larvik], où il a des attaches familiales et où il a aussi beaucoup pratiqué la navigation de plaisance. À l'occasion de l'anniversaire de Kåre Tønnesson (il aura 70 ans le 1er janvier 1996), on peut se poser une autre question: quelle a été sa mission et qu'a-t-il emporté avec lui lors de sa navigation sur la mer quelque peu houleuse de l'histoire?

Kåre Tønnesson s'est surtout occupé du domaine international de l'histoire. Sa thèse sur les sans-culottes de la Révolution française a représenté une contribution importante pour la connaissance de cette période. Il a noué des relations étroites avec le milieu de la recherche historique en France, et fut durant de nombreuses années membre de la direction de l'organisation historique internationale.

En Norvège son point d'attache a été l'Université d'Oslo, où il s'est engagé sur de multiples fronts. Ayant occupé tous les postes du cursus universitaire classique, il s'est également distingué sur le plan administratif, puisqu'il a assumé la tâche de Doyen de la Faculté des

Lettres et Sciences Humaines entre 1973 et 1975. Dans ses diverses fonctions Kåre Tønnesson s'est signalé par son raisonnement très clair, sa forme élégante et son attitude bienveillante.

Bien que n'ayant pas créé véritablement une école historique, Kåre Tønnesson a cependant encouragé la recherche en de multiples domaines: de l'histoire politique et l'histoire des idées à l'histoire économique et sociale. Non content de susciter de nombreuses vocations de chercheurs, Kåre Tønnesson a apporté un grand soin au style aussi bien chez ses étudiants que chez lui-même. Le résultat est qu'il a su mettre ses connaissances et sa compréhension du passé à la portée d'un vaste public. Il était l'un des rédacteurs de L'Histoire de l'Humanité d'Aschehoug. Le tome qu'il a lui-même écrit dans cette collection, *Deux révolutions*, ainsi que le livre plus tardif, *La Révolution qui secoua l'Europe*, sont d'excellents exemples de sa faculté de rendre les résultats de la recherche historique accessibles à un large public.

Bien que «révolution» soit un mot clé s'agissant des intérêts scientifiques de Kåre Tønnesson, il n'en demeure pas moins que son approche est caractérisée par un raisonnement sobre. C'est pour-quoi nous avons choisi *Révolution et raisonnement* comme titre de ces mélanges, qui contiennent, cela va de soi, des contributions norvégien-nes et étrangères, et cela dans plusieurs langues. C'est de cette manière que ses amis, collègues, fils et élèves ont voulu rendre hom-mage à Kåre Tønnesson en ce jour anniversaire et lui souhaiter encore de nombreuses années au service de Clio.

Innhold

<i>Ottar Dahl</i>	
Kåre Tønnesson. Streker til et historikerportrett	11
<i>Michel Vovelle</i>	
L'impact international du Bicentenaire dans l'historiographie de la Révolution Française	21
<i>Cohn Lucas</i>	
The French Revolutionaries and England	49
<i>Jon Elster</i>	
Executive-Legislative Relations in Three French Constitution-Making Episodes	67
<i>Florence Gauthier</i>	
Droits de l'homme universels ou droits de l'homme "du nord"? 1789-1795	100
<i>Finn Fuglestad</i>	
Le Questionnement du «port» de Ouidah (Côte des Esclaves)	125

Jarle Simensen
The Image of Africa in Norwegian Missionary Opinion,
1850–1900 137

Sven A. Nilsson
Gustav II Adolf och Axel Oxenstierna. En studie i makdens
utövning 151

Øystein Sørensen
Når ble nordmenn norske? 179

Øystein Rian
Politisk historie i dansketiden 196

Bjørn Ivar Berg
Europeisk bergverkshistorie – noen hovedtrekk i forskningen 209

Finn Erhard Johannessen
Gjør din plikt, krev din rett. Offentlig pliktarbeid i Norge
ca. 1640–1860 232

Francis Sejersted
Informasjonssamfunnet mellom demokrati og teknokrati 253

Sivert Langholm
Omkring et oligarkis opprinnelse og utfordrerlighet.
Fra historikerens organisasjonshistorie 269

Stein Tønnesson
Min far, en jakobiner? 293

Per G. Nørsgen
Kåre Tønnesson – en bibliografi 316

Om forfatterne 327

Ottar Dahl

Kåre Tønnesson.

Streker til et historikerportrett

Som menneske står Kåre Tønnesson for sine venner og kolleger som en utpreget *harmonisk* personlighet, med sin åpenhet og sin grunnleggende trygghet og vennlighet overfor medmennesker. Disse trekk hos ham har forankring i faste intellektuelle og moralske holdninger, som han heller ikke er redd for å la komme fram i åpen kritikk, ansikt til ansikt, men uten å oppgi den vennlige form. Dette kan kanskje undertiden misforstås som arrogant av dem som ikke kjenner ham så godt. Hans trygghet i menneskelige forhold er også grunnlaget for den selvironiske utlevering av egne svakheter, som bl.a. har fått uttrykk i de utallige historier han har fortalt om sin distraksjon, som på dette grunnlag er blitt en legende.

Kåre Tønnessons begavelse og interesser har en tilsvarende harmonisk og mangesidig karakter. Hans intellektuelle evner og orientering omfatter mange felter, og er forbundet med et dypgående samfunnsmessig og politisk engasjement, selv om dette ikke er kommet så meget til uttrykk offentlig. Han har i hverdagslig sammenheng vist seg praktisk habil innenfor en rekke håndverk. I fritiden finner man ham helst aktiv i seilbåten, i hagen, i skiløypa.

Det er heller ikke noe snevert eller eksklusivt i hans forhold til historiefaget, hvor han har sin avgjørende intellektuelle forankring. Hans innsats i faget er omfattende og mangesidig, i forskning, undervisning, faglig organisasjon og formidling. Forskingen er likevel

hans primære engasjement. Dette ble særlig klart markert da han i 1960 oppga en fast og trygg stilling som universitetslektor for å gå inn i en mer usikker tilværelse som universitetsstipendiat, fordi dette ga ham bedre muligheter for forskning.

Kåre Tønnessons arbeid i historiefaget har fra studietiden av primært vært orientert mot Frankrike. Hans hovedoppgave fra 1952 tok opp en undersøkelse av sentrale begreper i Tocquevilles samfunns- og historieoppfatning, med grunnlag i boken om demokratiet i Amerika. I denne avhandlingen vil han, med sine egne ord, «analysere et begrenset antall av [Tocquevilles] grunnleggende begreper, av fenomenene som han selv betrakter som mer dyptliggende og konstante faktorer i historisk utvikling». Formålet er å «søke å bidra til forståelse av Alexis de Tocqueville som historisk og sosiologisk tenker».

Med dette utgangspunkt gjennomfører han en inngående og klar analyse av begreper som representerer årsaksfaktorer i Tocquevilles oppfatning av samfunnsforhold og -utvikling: «état social», «causes physiques», «moeurs», «lois». Undersøkelsen er preget av logisk klarhet og skarpsindighet, balansert av vilje til å søke rimelige tolkninger, med sikkert feste i konkrete forekomster i Tocquevilles tekst.

Den analytiske evne og orientering som preger dette hans første arbeid, kjennetegner også Kåre Tønnessons videre virksomhet i faglig diskusjon, kritikk og polemikk, og illustreres særlig ved hans anmeldelser av faglig litteratur. Undersøkelsen av Tocqueville gir utgangspunkt for en særskilt linje i hans vitenskapelige arbeid som man kan kalle idéhistorisk eller-analytisk. Denne linje trer innledertid ikke så sterkt fram i den første fase av hans forskning etter hovedfags-eksamen.

Hans valg av forskningsområde som NAVF-stipendiat i årene 1953–56 gikk i en ganske annen retning enn hovedstrømmen i norsk historieforskning i denne tid. Han gikk ikke inn i studiet av okkupasjonstiden eller av norsk stortingspolitikk på 1800-tallet, men forlot den nasjonale tradisjon for å ta opp primærforskning i Den franske revolusjon. I ettertid kan man lett overse hvor dristig et slikt valg kunne være for en ung mann som skulle ta sine første og avgjørende skritt i en forskerkarriere. Det betydde ikke bare å forlate sitt trygge hjemlige fagmiljø med dets tradisjon, og sitt språksamfunn, men det

var også å gå som fremmed midt inn i et av de mest prestisjebelastede nasjonale forskningsområder i et annet land. Ingen norsk historiker hadde gjort noe slikt siden Arne Ording som ung motdagist i 1920-årene dro til Paris for å studere revolusjonen, «etter organisasjonens bestemmelse», som Trygve Bull skriver.¹

Arne Ording skrev sin doktoravhandling *Le bureau de police du Comité de salut public. Étude sur la terreur* (1929)², dedisert til Albert Mathiez, med sitt hovedperspektiv orientert mot politikken på regjeringsnivå, særlig fokusert på Robespierres rolle. Kåre Tønnesson gikk inn i den rådende hovedstrøm i revolusjonsforskningen i 1950-årene, som med inspirasjon fra Lefebvre programmatisk ville «se revolusjonen nedenfra», med de brede folkemasser som hovedaktører. På linje med flere yngre forskere, som Richard Cobb, George Rudé, Albert Soboul, tok han opp studiet av «sansculottene» i Paris, deres opprør og nederlag i år III (1794–95), med de avgjørende hendinger i Germinal og Prairial (april–mai 1795). Hans undersøkelse er parallell til Albert Sobouls doktoravhandling om sansculottene i år II (1793–94), som også var under arbeid i disse årene, men som ble fullført noe tidligere enn Tønnessons.³

Resultatet av Kåre Tønnessons forskningsarbeid på dette område ble doktoravhandlingen *La défaite des sans-culottes. Mouvement populaire et réaction bourgeoise en l'an III* (1959). Den er et rivende verk på ca. 450 sider, hvorav anslagsvis en tredjedel utgjøres av fylldige noter, og må utvilsomt karakteriseres som en grunnleggende undersøkelse av denne fase i revolusjonsprosessen i Paris, og et verdig motstrykke til Sobouls arbeid, selv om den rent kvantitativt ikke kommer opp mot Sobouls 1160 sider.⁴

Tønnessons avhandling er en mikrostudie av sosiale vilkår og politisk aktivitet blant folket i de 48 bydelene eller «seksjoner» i Paris, så å si på brosteinnivå, basert på et stort og vanskelig kildemateriale, og med fokus på «sansculottene». På linje med Soboul konstateres at denne kategori ikke er noen «klasse» i vanlig marxistisk forstand, men en nokså heterogen samling av «småfolk», lønnsarbeidere, håndverkere, butikkeiere, som har et fellesskap i sitt bo-område og sine levekår, og i sin motsetning eller sitt hat til aristokratiet og de velstående eller «fine» innen borgerskapet («les honnêtes gens»). Poli-

tisk var denne gruppen representert av en aktiv minoritet som hadde sine arenaer i seksjonenes forsamlinger og komiteer, i de lokale politiske foreninger, og i enkelte presseorganer. Disse aktivister var ledet av en ytterliggående demokratisk og egalitær ideologi, som innebar et stadig press i retning av å radikalisere den revolusjonære utvikling. Dette hadde gitt grunnlag for en allianse med borgerkapet i kampen mot aristokratiet, og hadde berydd en støtte for den borgerlige radikalisme og for unntaksregimet i årene 1793–94. Med de moderate krefters overtak etter Robespierres fall sommeren 1794 ble denne allianse avgjørende svekket, og dette var hovedgrunnen til at sansculottenes opprør mot konventet i vårmånedene førte til det definitive nederlag for den folkelige radikalisme.

Innenfor denne ramme gjennomfører Kåre Tønnesson sin undersøkelse i stor detalj, som han selv sier, «au risque même de devenir parfois fastidieux» (s. XI). Han gjør nøye rede for den politiske aktivitet i seksjonene, og forløpet av de dramatiske opprørsaksjoner følges fra dag til dag og fra time til time helt ned på personnivå, hvor vi i de tallrike og fyldige noter møter navngitte folkelige aktører som ellers er totalt ukjente. Tilnærmingen er utpreget situasjons- og hendingsorientert, mens ideer og motiver framtrer med en skjematisk og elementær karakter. Tønnesson framhever sterkt hvordan den aktivistiske minoritet blant småfolket er avhengig av mer konkret utbredt misnøye i lokalmiljøet for å kunne mobilisere til mer omfattende og voldssomme aksjoner. I denne sammenheng får særlig forsyningskrisene en sentral betydning for de store sansculotteaksjoner i disse årene. Han gir en inngående redegjørelse for forsynings situasjonen i Paris og særlig for den akutte krise som preger vinteren og våren 1794–95, og legger avgjørende vekt på disse forhold som bakgrunn for opprørene. Han tilspisser dette synspunkt ved å karakterisere disse aksjoner som «essentielllement des émeutes de la faim» (s. 347).

Med basis i sine detaljstudier i doktoravhandlingen har Kåre Tønnesson tilegnet seg et omfattende og dypgående kjennskap til hele revolusjonen som en omfattende prosess i det franske samfunn, med grunnleggende forutsetninger i tiden før 1789. Dette innebærer også dyp fortrolighet med «det gamle samfunn», ikke bare i Frankrike,

men i europeisk sammenheng. Dette har kommet til uttrykk i hans allmenne framstillinger av revolusjonen og av europeisk historie på 1700-tallet. I disse framstillinger framhever han på flere punkter konfliktene mellom det gamle samfunn og utviklingen under revolusjonen, på tross av alle nye ideer og dramatiske hendinger. Dette gjelder f.eks. hans påvisning av hvordan den brutale terroristiske praksis under revolusjonen har slektskap med en eldre voldelig mentalitet og praksis i førrevolusjonær tid. Mot den marxistiske forestilling om revolusjonen som kapitalismens gjennombrudd framhever han hvor begrenset de sosiale og økonomiske endringer i revolusjonstiden egentlig var.⁵

Kåre Tønnessons forskningsinnsats innenfor Den franske revolusjons historie har sikret ham en sterk posisjon i det internasjonale forskermiljø på dette område, noe som bl.a. kommer til uttrykk i en rekke bidrag fra hans hånd i sentrale tidsskrifter og samleverker knyttet til revolusjonshistorien. Hans arbeid i revolusjonstiden og det gamle samfunn har også kommet til å omfatte Norden i det samme tidstrom, det danske enevælde, jordbruksforhold i Danmark, den norske grunnlov. Det kan også trekkes en linje fra hans nærstudium av seksjonene i Paris til hans engasjement i norsk lokalhistorie. Hans arbeid her er særlig knyttet til Vestfold og til hjembygda, hvor han bl.a. har stått som hovedredaktør av *Asker og Bærums historie*. Den fremragende sammenfatning han har gitt av de nye utviklingsstrekk i norsk nærings- og samfunnsliv på 1600- og 1700-tallet i artikkelen «Skogen og malmen» i *Norges kulturhistorie*, har en vesentlig del av sitt grunnlag i inngående lokalhistorisk kunnskap.⁶

Tilknytning til hans arbeid i den franske revolusjon har også hans studie av Thranebevegelsen som en preindustriell folkebevegelse med en sosialistisk ideologi, av samme grunntype som sansculottebevegelsen i Paris under revolusjonen. Han konstaterer en utvikling i forståelsen av Thranebevegelsen, fra et marxistisk classesynspunkt til en erkjennelse av det sosialt heterogene grunnlag for bevegelsen, som er parallell til utviklingen innen revolusjonsforskningen.⁷

Kåre Tønnessons øvrige forskningsinnsats i norsk historie er først og fremst knyttet til hans bind av *Sentraladministrasjonens historie 1914–1940*, et oppdragsarbeid som fra et særskilt område ga tilknyt-

ning til hovedtrekk i hele det norske samfunns utvikling i tidsrommet. Dette bind kom ut i 1979, men grunnlaget for framstillingen ble lagt i hans tid som universitetsstipendiat i årene 1960–64. Fra denne tid finner vi artikkelen «Et departement med 'det rette hjertelag for næringslivets vel'»⁸, som behandler et særskilt emne knyttet til hovedområdet. Hans arbeid på dette område står nok så mye for seg selv i forhold til hans øvrige forskning, men han finner også her berøringspunkter, som når han parallelliserer krisetilfakene under første verdenskrig med den offentlige regulering og sosialpolitikk i Frankrike i 1793–94.⁹

Hans arbeid i den franske revolusjons historie omfatter også et inngående kjennskap til *forskningshistorien* på dette område og de ulike teoretiske oppfatninger som har vært hevdet. Hans framstilling og drøfting av disse sider av revolusjonsforskningen gir vesentlige bidrag til økt forståelse, i en form som er tilgjengelig også for ikke-spesialister. Med sitt eget hovedgrunnlag i den «klassiske» revolusjonsoppfatning står han meget åpen, men med klare kritiske reservasjoner, overfor nye synsmåter fra «revisjonistisk» side.

Den *idéhistoriske* linje som Kåre Tønnesson tok opp i sin hovedoppgave, har han videreført særlig i sine studier av Babeuf og av menneskerettighetsideene. Idéanalysen har ingen betydelig plass i doktoravhandlingen. Riktignok er detaljundersøkelsen i avhandlingen rammet inn av en redegjørelse for politiske og ideologiske hovedtendenser i den aktuelle fase av revolusjonen, men i en nok så knapp og skjematisk form. Dette gjelder også Babeufs ideer, som i særlig grad står sansculottebevegelsen nær. I hans videre arbeid blir nettopp Babeuf og hans ideer et viktig tema. Han går i en rekke artikler nært inn på utviklingen av Babeufs tanker i retning av en prototypisk *communisme*. Særskilt belyser han i tilknytning til sin undersøkelse av sansculotteopprørene i år III hvordan nederlaget i disse opprørene fører til at Babeuf oppgir sin tro på de spontane masseaksjoner og går over til en konspiratorisk strategi og en erkjennelse av diktaturets nødvendighet som peker fram mot leninismen.

For Tønnesson står Babeuf som en pioner i utviklingen av sosialismen først og fremst fordi han knytter de generelle samfunnsidealene til tanker om konkrete aksjonsformer for å realisere idealene. Ut fra

dette kan han karakterisere Babeufs innsats som et avgjørende bidrag til utviklingen «fra utopisk til praktisk sosialisme».¹⁰

Selv om Babeuf derfor representerer et mønster og et utgangspunkt for den senere kommunistiske tradisjon, betyr ikke dette for Tønnesson nødvendigvis at det er tale om en påvirkningssammenheng. Han vil klart reservere seg mot en idéhistorisk tenkemåte som vil se ideologier i isolasjon fra deres historiske kontekst eller som autonome utviklingslinjer. Likheter eller slikskap mellom ideer betyr ikke nødvendigvis årsakssammenheng eller avledningsforhold, men kan like gjerne forklares ut fra parallelle situasjoner. «[...] the history of ideas should not be made into a genealogical system [...] the existence of the same idea in two thinkers can as well be accounted for by equal conditions as by the influence of the one upon the other.»¹¹

I Tønnessons arbeid med et annet idéhistorisk tema, som gjelder menneskerettighetsideenes utforming i konstitusjonell sammenheng, understreker han også menneskerettserklæringenes «åpenbare sammenheng med dagsaktuell [...] politikk».¹²

Her blir det likevel i større utstrekning spørsmål om påvirkning og etterligning, bl.a. når det gjelder utformingen av den norske grunnlov, hvor de ulike utkast for en stor del var «bygget på studier og lesning».¹³

Kåre Tønnesson har ikke skrevet meget av generell teoretisk eller metodisk karakter om historieforskning, hans synsmåter på slike spørsmål kommer helst fram i korfattede kommentarer i konkrete sammenhenger. Det kan være grunn til her å trekke fram en artikkel knyttet til en celeber universitetspolitisk sak, som meget klart gir uttrykk for hans grunnleggende oppfatninger av forskning. Denne artikkel knytter seg til et forslag om å opprette et personlig professorat i samtidshistorie for Harvard Lange ved Universitetet i Oslo, som ble fremmet høsten 1965, etter at regjeringen Gerhardsen var gått av i oktober. Ingen av professorene i historie engasjerte seg åpent for forslaget, selv om enkelte hadde sympati for tanken. Mot dette forslag skrev Kåre Tønnesson et innlegg som undertegnede sluttet seg til, og som ble offentliggjort i *Aftenposten* 19. november 1965 under begges navn.

Her blir det for det første påpekt at det ikke foreligger noen sakkyndig bedømmelse av Langes vitenskapelige kompetanse, og at hans

produksjon heller ikke ligger innenfor området «samtidshistorie». De kunnskaper om internasjonal politikk i etterkrigstiden som Lange har ervervet i sin funksjon som utenriksminister, blir avvist som kompetansegrunnlag for et professorat, ut fra et prinsipielt skille mellom «kunnskap» og «vitenskap». «Man utnevner ikke en mann til en vitenskapelig stilling fordi han har kunnskaper innen det område som vedkommende vitenskap studerer, men fordi han har drevet forskning innenfor dette område. Og forskning kan ikke defineres på grunnlag av et visst kunnskapsstoff, men ut fra visse metoder. Utenrikspolitikk er ikke forskning.»

Det konstateres forøvrig at forslaget ikke avgjørende er motivert ut fra en faglig begrunnelse, men ut fra ønsket om å gi Lange en belønning for utmerkede embetsfor tjenester. Dette avvises på grunnlag av det prinsipp at utnevnelser ved Universitetet ikke må skje «på annet grunnlag enn et strengt faglig-vitenskapelig». «Hensynet til vitenskaps og universitetets integritet gjør det klart uantagelig å bruke professorater som belønning for et livsverk innen andre områder.» Det understrekes at selv om forslaget i sin kjerne er politisk motivert, er motargumentene av prinsipielt faglig art, og det er «universitetsprofessorenes plikt å behandle det ut fra faglige kriterier alene». Motstanden mot forslaget er derfor ikke arhengig av standpunkter til Harvard Langes politikk. «Det er ved Universitetet mange som ser på Harvard Langes politiske livsverk med den største sympati og anerkjennelse, men som på vitenskapelig og universitetspolitisk grunnlag stiller seg avvisende til forslaget om å opprette et personlig professorat i historie for ham.»

Når det gjelder grunnlaget for dette innlegg, vil undertegnede, foruten å framheve Kåre Tønnessons initiativ og forfatterskap, fastholde som sin oppfatning at det var avgjørende tverrpolitisk motivert, for så vidt som de to som sto ansvarlig for innlegget, hadde klart ulike standpunkter til Harvard Langes utenrikspolitikk. Det grunnleggende fellesskap som bærer innlegget, ligger i holdningene til vitenskap og faglig arbeid. De holdninger som ble hevdet i denne sak, har vi forsøkt å hevde også ved andre korsveier, til dels med mindre hell enn i dette tilfellet.

Kåre Tønnesson har gjennom hele sin karriere vært sterkt enga-

sjert i de praktisk-pedagogiske og organisatoriske sider av det faglige arbeid ved universitetet, undervisning, pensum, studie- og eksamensordninger osv., og han har ivrig og aktivt delatt i et utall av komiteer, utredninger og diskusjoner om slike spørsmål i institutt og fakultet. Hans universitetspolitiske engasjement har også ført ham inn i viktige verv, mest framtrедende som dekanus for Det historisk-filosofiske fakultet i årene 1973–75. Her viste han seg som en meget habil leder og administrator, til tross for den myte om hjelpe løshet og distraksjon som han har forsøkt å bygge opp. Hans administrative kapasitet ble også bekræftet i hans funksjonsråd som norsk representant i den internasjonale historiske komité, og nå sist i hans ledelse av arbeidet med å organisere det nordiske historikermøte i Oslo 1994.

Dypest og sterkest er likevel hans forskningsengasjement. Dette kom igjen til uttrykk da han ved 65-årsalder valgte å ta avskjed og søke seniorstipend. I sitt forskningstema som seniorstipendiat og pensjonistforsker vendte han tilbake til sitt primære arbeidsfelt, Den franske revolusjon. Han har på nytt tatt opp den tilnærningsmåte som preget hans første store arbeid, det mikropolitiske studium av et lokalsamfunn, med sikte på å belyse hvordan rikspolitikk realiseres, og hvordan mennesker reagerer på elementærnivå, denne gang i et landdistrikt i Sør-Frankrike i Direktoriets tid.

Med de 70 år som vi nå feirer, har nok håret grånet noe også hos Kåre Tønnesson, men ellers er det lite å merke av forandring i hans ungdommelige vitalitet. Vi vil ennå i mange år regne ham med som en aktiv kraft i faget og i miljøet, og ønsker ham til lykke.

Noter

- 1 *Mot Dag og Ething* Folke 212.
- 2 *Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo* 1930 HF. Kl. no. 6.
- 3 A. Soboul: *Les sans-culottes parisiens en l'an II. Mouvement populaire et gouvernement révolutionnaire*. 2. Juin 1793-9. *Thémidor an II*. Paris 1958.
- 4 Kåre Tønnesson disputerte på sin avhandling 28. november 1959. Opponenten var docent fil.dr. Sven Ulrik Palme og professor Jens Arup Seip. Sven Ulrik Palme har på grunnlag av sin opposisjon gitt en presentasjon og en kritisk diskusjon av avhandlingen i *Historisk tidsskrift* nr. 1, 1961:276–292.
- 5 Jf. F eks. *Revolusjonen som rystet Europa*: 179–180.

- 6 *Norges kulturhistorie*, bd. 3 (1980):75–102.
- 7 «Popular Protest and Organization. The Thraner Movement in Pre-Industrial Norway 1849–55», i Fredrick Kranz (red.): *History from Below: Studies in Honour of George Rudé*, (1985), og i *Scandinavian Journal of History*, 1988:121–139.
- 8 *Historisk tidskrift*, 1965:1–16.
- 9 *Sentraladministrasjonens historie*, bd. 4:1.
- 10 Jf. særlig artikkelen The Babouvists: From Utopian to Practical Socialism i *Past and Present*, 22, 1966:60–76. Dette tema var også emne for hans selvvalgte præforelesning for doktorgraden 1959.
- 11 *Ibid.*:74.
- 12 *Mennesker og rettigheter*, nr. 1, 1991:69.
- 13 *Tidskrift for rettsvitenskap*, nr. 1–2, 1990:32.

Michel Vovelle

L'impact international du Bicentenaire dans l'historiographie de la Révolution Française

À Kåre Tønnesson, l'historien reconnu des Sans Culottes en l'an III, l'ami qui m'accueillit à Oslo dans mes pérégrinations de «missionnaire patriote» au service de la célébration du Bicentenaire, avant de participer lui-même à la grande rencontre parisienne du Congrès Mondial des Historiens en juillet 1989, il m'est agréable de dédier ce regard rétrospectif jeté sur l'impact de l'événement commémoratif dans l'historiographie internationale.

Il en est temps, alors même que les manifestations officielles ont pris fin, bien prématurément alors qu'il restait tant à dire et à écrire, et que les éditeurs regardent désormais avec suspicion les ouvrages sur la Révolution, considérant qu'il est temps de tourner la page. Opinions qui n'est point partagée, on s'en doute, par les historiens dont je suis ... Faisons contre mauvaise fortune bon cœur, et poursuivant nos recherches, acceptons de faire entrer dans l'histoire de notre discipline ce moment si riche, où les spécialistes de tous pays se sont rencontrés, donnant à nos études une impulsion nouvelle.

Le bicentenaire comme sollicitation collective, moment de communion ou d'affrontements, à tout le moins de débats, commence à nous être bien connu par des synthèses comme celle qu'en a présenté Pascal Ory¹, par des thèses universitaires aussi, telle que celle qu'a présenté Patrick Garcia², à partir de la riche documentation des archives de la Mission du Bicentenaire. Le regard critique mais averti

77 Årsberetning for 1987.

78 Norske historikers organisasjonsforhold. *Historisk tidsskrift* 1990:115.

79 Jf. note 1.

80 I presentasjonen av Norsk Komité i *CISHs Bulletin d'Information* uttrykkes likevel en sammenheng med styret i Den Norske Historiske Forening helt opp til begynnelsen av 1960-årene: «Le Comité norvégien [...] se compose des cinq membres du bureau de la Société Historique Norvégienne et de quinze membres choisis par coopération», heter det så sent som i *Bulletin d'Information*, nr. 6, 1960–61 (Paris 1961). Først i *Bulletin*, nr. 7, 1962–64 (Paris 1964), da Kåre Tønnesson hadde overatt som sekretær, blir dette rettet til det mer dekkende: «Le Comité norvégien des Sciences historiques (Norsk komité for historisk vitenskap) se recruté par coopération.»

Stein Tønnesson

Min far, en jakobiner?

Francois Furet er en fransk demon, min fars og hans franske venners skrekk. En fratallen kommunist med ironisk munnavk som har hengitt seg til ideologiserende historiografisk antikommunisme. Han har ikke utmerket seg ved empirisk forskning, men har trukket til seg så vel oppmerksomhet som studenter ved å konstruere vidtløftige såkalte diskursanalyser der den franske revolusjon påstås å ha skapt de tenkemåter som ligger til grunn for det 20. århundres ekstreme ideologier, særlig sovjetkommunismen med gulag. Den venstreorienterte tradisjonen i fransk revolusjonsforskning, som min far Kåre (D.) Tønnesson tilhører, har ifølge Furet vært bærer av en blanding av intellektuell begeistring og unnskyldende forståelse for det 20. århundres mest forbryterske regimer.¹

Min kritiske, vanskelig begeistrede far, alltid full av skepsis og motforestillinger. Kan han ha kommunismen på samvittigheten? Han har jo knapt kjent en brøkdell av den revolusjonære lidenskap som hans tre sønner gav seg hen til i 1970- og begynnelsen av 1980-årene. Selv om han kom med på stand mot EEC i 1972, syntes vi at han var temmelig treg, og jeg beklaget meg under en lunsj i Paris til Albert Soboul (1914–82), fars franske faglige mentor og et trofast medlem av Frankrikes Kommunistiske Parti, over fars manglende politiske engasjement. Selv var jeg den gang på en slags pilegrimstreise til Bastille-plassen, kommunardenes graver og restene av mai 68. Soboul

roste far for skarphet og analytisk evne, men mumlet også noe om en viss kjørlighet.²

Nær tve år senere var jeg igjen i Paris, nå med en sterkt kritisk innstilling til det kommunistiske regimet i Vietnam. Soboul var død alt i 1982, men jeg spiste middag med hans etterfølger som professor i den franske revolusjons historie ved Sorbonne, en sprudlende katolsk, men også merkelig lojal kommunist: mentalitetshistorikeren Michel Vovelle (1933–). Vi kom opp i en diskusjon med politiske overtoner, og på et tidspunkt tok han min far til inntekt for sitt syn og brukte uttrykket «vi jakobinere». Jeg skar ham av og spurte: «Min far, er han jakobiner?». Vovelle så forbløffet ut: «Ja visst, det må han da være. Mener De ikke det?» «Kanskje det», svarte jeg, og måtte tenke på saken. Det stod i alle fall klart at Michel Vovelle regnet Kåre Tønnesson med i et slags internasjonalt fransk-revolusjonært forskerfellesskap som stod under ledelse av franske kommunister, og som Furet gjorde sitt beste for å ødelegge. Vovelle kalte fellesskapet jakobinsk. Det samme gjør Furet.

Hva er en jakobiner? Ifølge Furet «en tilhenger av velferdskomiteens diktatur», men, tilføyer han, på 1800-tallet kom jakobinisme også til å representere en politisk innstilling som bestod av en serie fordommer: at den nasjonale suvereniteten er udelelig, at staten skal lede an i å reformere samfunnet, at statsadministrasjonen skal være sentralisert, at likhet for alle borgere skal garanteres gjennom et enhetlig lovverk, at samfunnsborgerne skal oppfores gjennom et sekulært, republikansk skoleverk, og simpelthen at den nasjonale uavhengigheten har aller høyeste prioritet. Mot slutten av 1800-tallet fikk jakobinismen sin egen lærestol gjennom opprettelsen av revolusjonsprofessoratet ved Sorbonne, med Alphonse Aulard (1849–1928) som første innehaver. I Aulards tid oppstod så Lenins «revolusjonære parti» med Jakobinerklubben som modell: «Og ved bolsjevisnens mellomkomst fikk det jakobinske parti et vakker 20. århundre.»³

I boka om kommunismen fra 1995 tilføyer Furet at jakobinismen har vært et uttrykk for det europeiske borgerskaps selvhat: «De franske jakobinerne av 1793, som regnes for å ha innstiftet borgerskaps herredømme, utgjør det første massive eksempel på borgere

som forakter borgere i borgerlige prinsippers navn».⁴ Jakobineren bygger på den franske revolusjons borgerlige ideal, som sikter mot en umulig likhet mellom alle nasjonens borgere. Ifølge Furet er det psykologisk vanskelig for en moralsk tenkende person å være en god *citoyen* (statsborger) og en riktig *bourgeois* (besteborger) samtidig. En jakobiner er en som tilstreber det første så kraftig at han forakter og motarbeider sin egen besteborgerlighet, gjerne gjennom demonstrativ sympati eller overdreven forståelse for lavere samfunnsklasser og deres politiske representanter.

Besteborgerligheten i fars hjemkommune Bærum har gjennom mange år dannet solid grunnlag for selvhatske meninger blant dem som ikke har kunnet tilfredsstille sitt intellekt med et dobbeltbonnement på Budstikka og Aftenposten. Far Kåres tre radikale sønner har alle brukt atskillig tid på å forklare kameratene fra oslogryta og lenger øst at fars seilbåt var en billig, brukt og ekte elsket farkost og ikke noe borgerlig statussymbol – slik som de andre båtene i Solvik.

Albert Soboul («Marius» blant venner) var ikke født på solsidene. Han var sønn av en snekker som falt under første verdenskrig, mistet også moren tidlig og fikk sine radikale republikanske holdninger fra en tante han vokste opp hos i den sydfranske byen Nîmes. Sommeren før EEC-avstemningen i 1972 bodde familien Tønnesson et par uker i Sobouls tantes hus i Nîmes, med hagen full av utnagrede sansculotte-katter. Soboul regnet seg ikke som jakobiner, slik som Vovelle. Soboul kunne av og til uttale seg en smule foraktfullt om de radikale jakobinske borgerne, men han så dem ikke som selvhatske. De var selvbeviste «revolusjonære motstandsmenn» som akret å bevare det de hadde oppnådd i 1789, i kamp mot de færer som truet dem. I den hensikt allierte de seg med Sobouls egne sansculotter. Etter som revolusjonen utviklet seg og de forskjellige utrenskninger fant sted, fikk rekrutteringen til Jakobinerklubben «et mer demokratisk preg».⁵ Flere snekkere, andre håndverkere og militære kom med. Dog var det ikke Jakobinerklubben, men de ekte folkelige sansculotteklubbene som Soboul selv utforsket og fikk far med på å studere mens mor var gravid med meg – i 1953.

Hva har far Kåre selv hatt å si om jakobinerne? Hans holdninger er ikke så lette å gjennomskue som Furets og Sobouls. Fars følelser er

skjult mellom linjene. I innledningen til doktoravhandlingen fra 1959 om sansculottenes nederlag i år III presiserer han at han bruker «jakobiner» simpelthen som en betegnelse på medlemmer av Jakobinerklubben, men han nevner også at etter klubbens tvangss oppløsning i november 1794 ble «jakobiner» et skjellsord i den reaksjonære pressen mot alle som motsatte seg reaksjonen.⁶ I Store Norske Leksikon opererer han også med en utvidet betydning: «radikalere både i Frankrike og andre land». Denne vide, nøytrale definisjonen ligner den i Arbeidernes Leksikon: «radikale demokrater av Robespierres skole», men skiller seg klart fra Salmonsens «yterliggaaende radikale», Riksmålsordbokens «ytterliggaaende, rød revolusjonær», og ikke minst Hans Fredrik Dahls definisjon i Pax-leksikon: «en yterliggaaende, nærmest selvødeleggende radikalisme, som en kan treffe på i mange skikkelser gjennom de siste hundreårs historie». I fars bind av Aschehougs verdenshistorie, utgitt i 1985, kommer den utvidede betydningen også med i omtalen av selve den franske revolusjon: «det mest radikale, 'jakobinske' borgerskapet» og i Direktorie-tiden 1795–99: «dem som, når den militære situasjonen var kritisk, reiste krav om å appellere til folkets patriotisme og offervilje». I det bindet av Aschehougs verdenshistorie som han utgav i 1985, diskuterer han jakobinernes terror i 1793 og blodtøgger Robespierres begrunnelser, uten verken å ta avstand fra dem eller slutte seg til dem, men med mindre avsky og mer forståelse i formuleringene enn det som er vanlig når humanister beskriver «skrekkeveldet». Det fremheves at jakobinerne ikke brukte tortur og at alle henrettelser foregikk i full åpenhet, etter lovlig vedtak i Konventet. Avsnittet avsluttes med et sitat fra Robespierre som antesiperer marxismen-leninismens lære om proletarietets diktatur: «Revolusjonregjeringen ... [er]... frihetens des-poté over tyranniet.»⁷

Far har faktisk også utgitt en liten artikkel om jakobinisme i Norge, forfattet på fransk til et italiensk seminar om «il giacobinismo europeo».⁸ Ettersom Jakobinerklubben manglet filialer i Norge, blir han her nødt til å anvende den utvidede betydningen. Det han tar for seg, er en understrøm av folkelig opposisjon og revolusjonsbegeistring i norsk journalistikk og politikk. Han beretter først om hvordan 1790-årenes trondhjenske borgerskap ikke fant noe problem i å tolerere

C.M. Petersons journalistiske begeistring for den franske revolusjon. Det skyldtes en oppfatning om at Norge var et likhetsamfunn der de friheter allerede fantes som franskmennene måtte slåss for. (Fars far-mor, Lucia Magdalena Buckholdt (1860–1927), var av formen trondhjemstamme; moren var en Dorenfeldt, derav farfars, fars og mitt mellomnavn, som vi for øvrig begge to er holdt opp med å anvende.) Blant de andre norske jakobinerne som behandles i fars italiæforedrag, er den unge grev Wedel, brødrene Hoel, Hans Bartien, John Neergaard, Peder Soetvold, Marcus Thrane og Harry Harring, men dessverre fulgte ikke italiæseminaret jakobinismens videre ferd inn i innleddernes eget århundre. Det skulle vært interessant å se hvor far ville plassert Erling Falk og hans motdagerister, så som Arne Ording (1898–1967), den eneste norske historiker før far som skrev avhandling om den franske revolusjon (1930). Ordings analyser sammenfalt nært med dem som Soboul senere overtok fra sine forgjengere, robespierristene Albert Mathiez (1874–1932) og Georges Lefebvre (1874–1959). Ording var direkte inspirert av Mathiez og skrev i Arbeidernes Leksikon (utgitt 1932–36) at den franske revolusjons viktigste resultat var at det rike borgerskapet ble den ledende samfunnsklasse. Arbeidernes og de fattige småborgerne hadde intet vunnet, «bortsett fra at de en kort tid, under jacobinerdiktaturet, hadde hatt del i den politiske makt». Fra arbeiderklassens perspektiv var dette det eneste positive resultat av revolusjonen: den hadde fått en politisk erfaring i maktutøvelse som følge av det energiske jakobinske borgerskapets behov for folkelig støtte. Før far drog til Paris etter krigen, avla han en kort høflighetsvisitt hos professor Arne Ording, som da redigerte Aschehougs første verdenshistorie og samtidig, som regjeringens utenrikspolitiske rådgiver, var med å styre norsk NATO-politikk under en annen norsk historikers ledelse: Hakvard M. Lange (1902–70).

Er far – eller har han vært – jakobiner, i Furets og Vovelles og hans egen vide betydning av ordet? Bærer han som sådan et aldri så lite historisk medansvar for sine sønners og studenters revolusjonære ungdomssynrder og for de kommunistiske og venstresosialistiske ideers forunderlig fornyede kraft i franske og norske universitetsmiljøer fra slutten av 1960-årene? Jeg skal la disse spørsmålene danne bakgrunn

for mitt bidrag til hans festskrift. Men ta det bare rolig. Det blir ingen rituell guiljotining, intet fademord, bare en familier selvtransakselse i sønnlig, kjølig kjærlighet.⁹

*

Farmor Synnøve Tønnesson, født Hunskaar (1897–1993), slapp Kåre inn i historien den 1. januar 1926, året for den britiske generalstreiken, midt mellom oktoberrevolusjonen og riksdagsbrannen i Berlin. Fødselen foregikk på Ski, hvorefter familien bodde noen år i Aker, men så flyttet den til Soltun i det borgerlige Blommenholm, like innenfor Høvikodden, med adgang til badeplass og båtplass i Solvik. Der kom olddefar Johan Lacinus Tønnesson (1861–1949) på besøk og fortalte om sin ungdom som sørlandsskipper på verdens oseaner: Hudson Bay, Rio de Janeiro, St. Helena, indianske pirater, engelske imperialister og Kheopspyramidens gåter. Der bygde far sin første kajakk. Fra Høvikodden la han senere ut på bryllupskajaktureise med danske fru Birgit, født Hansen (1925), i storm og blæst, og der har han hatt seilbåt i hele sitt voksne liv, først «Padda», senere «Ma Belle» og «Ma Bonne». Med vekslende hell har han søkt å venne sin kone, sine sønner og kolleger til vind og våte elementer.

Både som ung og som pensjonist har Kåre delt Oslofjorden med vennene Rolv Lea, som først het Vidkun, men byttet til sin fars navn da faren var blitt skutt av tyskerne og hans eget navn var blitt skjemt ut. Unge Vidkun og faren Rolv skilte seg ut i det borgerlige Bærum gjennom sitt engasjement på den spanske republikkens side mot Franco. Det bet far merke i. Han hadde allerede fått sansen for motforestillinger og kjente seg ikke overbevist av de øvrige klassekameratenes begrunnelser for å støtte opprøret mot den lovlig valgte republikanske regjeringen. «Hvordan begrunner du det, tante Margrethe?» hadde Kåre spurt alt i et tidlig barnear da tanten fremførte en ugiennotenkt påstand. Det var en slik barnereplikk som går igjen i statsform gjennom mange års familiseselskaper.

Far støttet Rolv Lea overfor sine borgerlige kamerater med rekker av kritiske spørsmål og krav om begrunnelser, og nettopp når det gjaldt den spanske borgerkrigen, kunne han gjøre det med oppbak-

ning hjemmefra. Ikke fordi farfar likte motforestillinger. Reidar D. Tønnesson (1895–1979) var ingen bærumsborgergutt. Han kom fra landet og utdannet seg til bastant kristelig-demokratisk landbruksmodernisator med forutinntatt forakt for kommunister, nazister og andre «svinepelsler». Franco var etter hans mening en svinepels, en spansk utgave av Hitler. Furet ville ha likt min farfar. Som en av Norsk Hydros kontaktmenn overfor I.G. Farben hadde han fått den tyske nazismen langt opp i halsen. Han ønsket en samling av de demokratiske land mot Hitler og håpet tidlig at Churchill skulle få roret i Storbritannia. Unge Kåre hadde liten sans for en slik mislykket konservativ imperiepolitiker som Churchill og kom opp i harde ordvekslinger ved middagsbordet. Argumenter hjalp ikke på farfar, og senere måtte far gi ham rett når det gjaldt behovet for en resolutt britisk leder. Også for far ble Churchill krigens store helt. Farfars intuisjon hadde vunnet en midlertidig seier over fars forstand. I gymnastiden under krigen fikk far dessuten gjennom en dyktig engelsklærers innsats en basisinnføring i historien om det britiske liberale demokratiets fremvekst og prinsipp.

Far beundret farfar for hans rake holdning under krigen og hans illegale motstandsarbeid. Sammen lyttet de daglig til London på en radio som var kommet via fallskjerm og ble oppbevart i en malingboks i kjelleren. Men far var også forskrekket over farfars enøydhets, som blant annet slo ut i mangel på motforestillinger overfor Hitlenfrontens avliving av angivere. En ung bærumsgutt ble skutt ned hjemme i hagen mens moren stod og så på. «Det er sånt som skjer,» sa farfar. Far syntes det var en sjokkerende umenneskelig betraktningssåte. Han kunne nok godta en fornuftsmessig begrunnelse for å foreta seg forferdelige handlinger i ekstreme situasjoner, men når noen lar seg psykologisk overmanne av sin partiskhet i en slik grad at den naturlige avsky for det forferdelige slett ikke kommer til uttrykk, har far alltid synes det er opprørende. Far og farfar tok også hvert sitt lidenskapelig motsatte standpunkt til det de hørte på radio om britenes bombing av Dresden. Hvor far fikk sin fornuftsbaserte humanisme fra, er uklart, men den gjorde at han stilte seg likegyldig til sine foreldres kristentro, aldri fiendtlig, bare indifferent. Han leste, tenkte og diskuterte i en tid som var skapt for tro og handling.

Som gymnasiast på Valler deltok han nesten ikke i motstandsarbeid. Det skyldes kanskje først og fremst risikoen for å eksponere farfars illegale aktiviteter; Reidar ville måttet flykte straks hvis sønnen ble tatt for det ene eller andre. Men fars passivitet hadde nok også med personlig legning å gjøre. Hva skulle Hjemmefronten med begrunnelser og mottoestillinger? Tretti år senere, da han etter tilskyndelse fra sønner og kolleger sluttet seg til Folkebevegelsen mot EEC, hadde han store problemer med å utholde de panegyriske historieforskende talene om 1814 og 1905.

Etter krigen ledet Reidar D. Tønnesson utrenskningen av svikere fra landbrukets organisasjoner og beseglet mange norske skjebner. Ennå er kanskje noen av dem i live som bærer nag til farfar fra den gang. Far Kåre støttet silkefronten og var motstander av enhver dødsstraff. Hans evinnelige mottoestillinger har irritert mange gjennom årene, men han har aldri, så vidt jeg vet, skapt livslangt nag.

Etter krigen, da far begynte sine universitetsstudier, hadde han klart for seg at han hørte til på den politiske venstrefløyen, at han i en eller annen forstand var sosialist, men ikke kommunist. Han studerte engelsk og fransk, trodde på planøkonomi og brobyggingspolitikk, meldte seg inn i Sosialistisk Studentlag og gikk på noen møter, men engasjerte seg aldri sterkt. Overfor Sovjetunionen følte han skepsis, men ingen egentlig motvilje. Han stod fremmed overfor den allmenne russlandsbegeistringen som kom til uttrykk i 1945. Selv Aftenposten fremstilte den sovyetiske konstitusjonen som demokratisk. Det trodde ikke far Kåre på. Han hengav seg ikke til illusjoner, men deltok derfor heller ikke i den alminnelige opphisselse over kuppet i Tsjekkoslovakia i 1948. Kåre Tønnesson fulgte ikke strømmen, verken i den ene eller andre retning. NATO-debatten 1948–49 gikk ham nærmest hus forbi. Den utgjør et tomrom i hans erindring. I 1948 var han nemlig dratt ut i verden. Han tilbrakte årets første halvdel som soldat i Tysklandsbrigaden, med lesning av fransk og engelsk skjønnlitteratur på tysk jord. Deretter drog han direkte til et seks måneders studieopphold i Nantes og Paris, der han fulgte med i streikebevegelse i Nord-Frankrike og ble vitne til det radikale Frankrikes økende motstand mot «den skime krigen» i Indokina.

Oppholdet i Tyskland førte ikke til noen kjærlighet til tyskere eller

beherkelse av tysk språk. I familien Tønnesson er Tyskland i all hovedsak forblitt en motorveistrekning på vei til Frankrike. Far hadde tre studieopphold i Paris, først i 1949 med henblikk på å perfeksjonere språket, så som statsstipendiat 1950–51 ved École Normale Supérieure for å skrive hovedoppgave, og endelig det lange oppholdet med arkivstudier for doktoravhandlingen 1953–56, da jeg kom med som kjæledegge.

Hvorfor drog han til Frankrike og ikke til USA? Finansieringsmulighetene for studier i USA var mye bedre enn i Frankrike, og det var derfor langt mer vanlig i etterkrigstiden at nordmenn drog over Atlanteren. En av grunnene til at far valgte annerledes, var at han alt lenge hadde vært antiamerikanist. Det ble han alt som barn. Amerikanerne var primitive, brautende og ukultiverte. Denne antiamerikanismen holdt seg glimrende gjennom hele verdenskrigen, selv om han seksågt holdt med USA mot Tyskland og Japan. Far foreslåtte seg nemlig også en dragkamp mellom Storbritannia og USA innenfor den allierte leir, og hele hans sympati lå hos britene. Han så med sorg hvordan USA fikk overtraket etter hvert som krigen skred frem. Anti-amerikanismen har aldri helt forlatt ham. Vi har hatt amerikanske kolleger på besøk (som pleide å la mat ligge igjen på tallerkenen), men de amerikanske vennskapene har aldri holdt slik som de europeiske. Litt ironisk er det derfor at det far kom til å beskjeftige seg med som statsstipendiat i Paris, var demokratiet i Amerika. Før avreisen gikk han nemlig til dosent Jens Arup Seip (1905–92) og spurte om forslag til et emne for historisk hovedoppgave. Seips forslag var å skrive om Alexis de Tocqueville. Han foreslo også noen ulike spørsmålstillinger, og blant dem valgte far Tocquevilles årsaksforklaringer, særlig i *Om demokratiet i Amerika*.¹⁰ Det ble altså fars hovedoppgave. Mor oversatte senere utdrag fra Tocquevilles bok til norsk, og den ble utgitt med fars forord, men verken mor eller far har noen sinne vært i USA. Far har ikke engang hatt lyst til å dra dit, ikke engang for å besøke sin onkel i Florida, slik hans søstre og mor gjorde. Farmor Symnøve syntes det var fantastisk i USA, der kunne man snakke åpent og naturlig om Jesus med nesten alle man møtte.

Fars interesse i 1950–51 gjaldt Tocquevilles abstrakte politiske tenkning, ikke det konkrete nyskapende samfunnet som en gang

hadde fremprovosert disse tankene eller dets utvikling videre til «way of life» og supermakt. I *Le passé d'une illusion* bruker François Furet den europeiske intelligentsiaens forunderlige motivlje mot den amerikanske modellen som en av forklaringene på det manglende oppgjøret med det jakobinske Sovjetunionen. USA, «verdens mest demokratiske nasjon» vakte folkelig begeistring, men ikke blant intellektuelle, i hvert fall ikke i Frankrike.¹¹ Den intellektualiserende avsky for det kontrarevolusjonære USA har også ført til en underlig mangel på kritisk europeisk refleksjon om det amerikanske politiske systemet, av den typen som Tocqueville gjennomførte etter sin USA-reise i 1831. Men fars hovedoppgave handlet ikke bare om det ene av Tocquevilles hovedverk. Den tok også for seg *L'anacien régime et la révolution*. Og her ble lesningen av Tocqueville et inntak til et livsverk.

Innledertid ble det ikke noen «tocquevilliansk» tenkemåte som kom til å prege fars doktoravhandling om sansculottenes nederlag i år III. Avhandlingen går rett inn i den klassiske marxistiske tradisjonen i forskningen om den franske revolusjon. Ved gjensening av egen avhandling i senere år er far blitt forbauset over hvor marxistisk den egentlig er. Det sier noe om hvor sterkt marxistisk klasserenkning stod i etterkrigstiden, kanskje ikke først og fremst i fransk historieforskning, men i norsk. Edvard Bull d.e. og Halvdan Kohls elever, som var fars lærere, hadde fått den materialistiske historieoppfatning inn med universitetsmelken. Arne Ordning hadde allerede skrevet om den franske revolusjon fra et marxistisk perspektiv. For far var det naturlig å søke seg til det klassiske franske revolusjonsforskningsmiljøet ved Sorbonne. Et sted i periferien av det han snart kom til å oppfatte som sitt parisermiljø, fantes den stort og selvstendig tenkende Fernand Braudel (1902–85), professor ved Collège de France fra 1949, den fremste arvtaker etter Marc Bloch og Lucien Febvre. Braudel ble i 1956 redaktør av *Annales* og offentliggjorde i 1958 (året før fars disputas i Oslo) sin epistel om «la longue durée». Men far var mer opptatt av en annen annalist, Ernest Labrousse (1895–1988), en statistisk orientert sosialhistoriker hvis etternavn er kommet helt i skyggen av Braudels. Far overså Braudel under oppholdet i Paris. Braudel arbeidet dessuten med en mye tidligere historisk periode enn den far var opptatt av.

Hvordan kom far inn i miljøet rundt Albert Soboul? Far skrev først til Sobouls forgjenger som professor ved Sorbonne, Georges Lefebvre, som imidlertid var syk og ikke svarte. Dermed henvendte han seg nettopp til Labrousse, som mottok ham i sin leilighet der far måtte «antechambriere» en halvtimes tid før han slapp inn. Samtalen gikk galt fra første øyeblikk. Fra Labrousse strømmet rekker av formfulle setninger, avbrutt av intimerende spørsmål. Når far ikke gav tilfredsstillende svar, trakk Labrousse den slutning at han ikke dugde og foreslo noen arhandlingsemner som ingen andre ville ta. Far henvendte seg da i stedet til Soboul, som han hadde hørt om. Soboul hadde dessuten fått oversendt det brevet som far hadde sendt til Lefebvre. Han mottok far med energisk interesse og foreslo straks gode emner, hvorav far valgte sansculottenes nederlag i år III. Soboul arbeidet da selv på sin store avhandling om sansculottene i år II. Samtidig forsket engelskmannen George Rudé på sansculottene, mens en annen engelskmann, Richard Cobb, studerte l'Armée Révolutionnaire. Dermed ble det fire forskere som arbeidet samtidig med tilgrensende felt og som møttes hyppig til samtaler gjennom to og et hakn år: rundt dem dannet det seg en hel liten «internasjonale» med et sterkt kildeforskningsfellesskap.¹²

Far fikk straks et godt forhold til Soboul, som rent personlighetsmessig kunne ligne farfar Reidar. Soboul identifiserte seg sterkt med den faststrømrede marxistiske helhetsoppfatning som han hadde arvet fra Mathiez og Lefebvre, og viste lien tilbøyelighet til å ville forandre sine overordnede synspunkter som følge av argumentasjon. Det oppstod en interessant uenighet mellom far og Soboul om underuttelen på fars doktoravhandling. Far ville kalle den «Réaction bourgeoise et mouvement populaire en l'an III», mens Soboul ønsket de to elementene i omvendt rekkefølge. Uenigheten skyldtes at far tok et nærsynt utgangspunkt i den franske revolusjons kronologi, der den borgerlige reaksjonen vant, mens Soboul tok utgangspunkt i historiens overordnede utviklingsretning, der de folkelige bevegelsene med sikkerhet vil vinne til slutt. Nederlaget i år III kunne jo ikke etter et marxistisk grunnsyn være noe endelig nederlag, bare den første av en serie nederlags erfaringer på veien mot den endelige seier. Far bøyde seg når det gjaldt underuttelen, men skrev mer detaljert

og positivt interessert om de reaksjonære borgerne enn Soboul syntes om.

Innenfor sin overordnede forståelsesramme var Soboul en utpreget forskerstype med sterk interesse for kildebelagte fakta, og rent politisk var han langt fra noen doktrinær kommunist. Innad i Frankrikes Kommunistiske Parti ble Soboul oppfattet som en kritisk intellektuell, med liien sans for marxist-leninistisk doktrine. Han stilte seg sterkt kritisk til regimene i Øst-Europa og diskuterte ivrig sine kritiske synspunkter med østeuropeiske kolleger, men utad forble han lojal overfor Frankrikes Kommunistiske Parti. Far gikk aldri inn i noen diskusjon med sin mentor om hans partitilknytning.

I 1950–51, da far var på École Normale Supérieure og før han kjente Soboul, var kommunistene den overlegent best organiserte studentgruppen. Far levde blant kommunistene. Hans romkamerat, som han senere har gjenopptatt kontakten med, var kommunist. Far kom opp i mange diskusjoner med dem, men de varte aldri lenge. Hver diskusjon tok slutt så snart far stilte sitt første kritiske spørsmål. Da fikk han nemlig til svar: «Spørsmålet er galt stilt». Far følte seg fra-støtt av den ukritiske retoriske suppen som «les militants kommunistes» hengav seg til, men syntes også det var interessant å lære den å kjenne. Noen tilsvarende kritisk interesse hadde han ikke for *L'anti-communisme viscérale* på den borgerlige Høy. Motivljen mot beste-borgernes antikommunisme var på et vis mer absolutt. Den fikk ham faktisk til å lukke ørene for opplysning om hvor ille det var i Soyjetunionen. Når man er de kritiske motforestillingenes mann, kan det av og til være vanskelig å ta inn over seg de sannheter som beste-borgerskapet begjærlig griper fatt i.¹³ Året før far kom til Paris hadde Victor Kravchenko kommet opp i en sterkt omdiskutert rettsak over boken *Jeg valgte friheten*. Den boken leste far ikke, men gikk ut fra at det som stod der om Stalins terror, var temmelig overdrevel. Det var del jo ikke, og dette ble et tankekors senere.

Rent politisk havnet far altså i en slags verken-eller-posisjon, men faglig hørte han hjemme i et norsk fagmiljø og en fransk gruppe som begge arbeidet i en klart marxistisk tradisjon med sterk vekt på klasseanalyse, og på ideen om at ivaretakelse av arbeiderklassens interesser representerte det fremste mål på fremskritt.

Hjemreisen i 1956 – invasjonsåret i Ungarn da Furet brøt over tvert med kommunismen – ble et langvarig farvel for far til primærforskning i fransk og europeisk historie. Hjemme skulle avhandlingen skrives ut, og så måtte han tenke på familieforpliktelser og behov for økonomisk trygghet. Stadige arkivopphold i Frankrike ville vært både dyre og vanskelige å kombinere med ansvaret for to, omsider tre, sønner: Stein (1953–), Johan L. (1956–), Øyvind (1963–). Far var vokst opp i en kvinneverden – med fire søstre – men avlet en mannsverden. I grunnen var det heller ikke noen som oppfordret ham til å fortsette med «utenlandsk» historie. Her må Sverre Steens og Jens Arup Seips innstilling ha hatt betydning. Mot slutten av Seips liv sendte jeg ham et eksemplar av min doktoravhandling om den vietnamsiske revolusjon med en dedikasjon der jeg sa noe om betydningen av å forske i annet enn norsk historie. Jeg fikk som takk hans tre lærestykker om politisk ideologi med «hilsen fra en som har sett verden, og gikk til Norge for bedre å forstå den.» På Historisk institutt ble det ført ivrige diskusjoner i 1950- og 60-årene om norsk historie, men når noen spurte far om hva han drev med og han gav seg til å svare, fikk spøreren dette høflig-velvillige uttrykket i ansiktet som gjør at man skifter emne. Så kom de innenlandske tilbudene, først et om Riksrådsforhandlingene i 1940 som far avviste; og så gikk han i garnet: sentraladministrasjonens historie var et utlykksalig prosjekt i norsk historieforskning. Et knippe av skarpskodde historikere ble ilagt innpå tove års dårlig samvitighet, midt i en tid da universitetene vokste over måte.¹⁴ Nåja, voksende studentkull nøt jo godt av deres forelesninger og veiledning, men det kom lite på papiret i de årene.

Hvordan forholdt far seg til sine norske lærere, dem som hadde influert ham etter krigen og som han gjenopptok det faglige samværet med i 1956? Johan Schreiner (1903–67) hadde vært den mest populære foreleseren i fars studietid. Han var en stor inspirator, men advarte mot fars hang til å ville bygge bro mellom eksisterende historiefanfanger i stedet for å skaffe seg sin egen. Han syntes far var for redd for å vise seg: «Vis dem hvor jævla god du er!» sa han, men nådde ikke frem med det. Far har aldri kjent den ellers ganske utbredte trangten til å konstruere provoserende teser og kaste dem ut til debatt. Han er en harmoniserende, konfliktløsende historiker.

Hvorfor ble da den skarpe og provoserende Jens Arup Seip så mye viktigere for ham enn den snille, harmoniserende Sverre Steen (1898–1983)? Det var spennende for oss sønner å høre Seips replikker under middagselskaper og skogsturer. Vi fikk ta del i de voksnes samtale, mest med lytterens rolle. Men når Steen en sjelden gang kom på besøk, tok han oss til side, satte oss på fanget – og fortalte.

Det er noe underlig her. Hvorfor søkte ikke min harmoniserende far til den mest harmoniserende av sine lærere? Svaret er nok at deres måter å harmonisere på var ulike. Steen unngikk konflikter og fremførte gnidningsfrie, varnende og uangripelige fortellinger om Norges vei til frihet og selvstendighet. Far liker bedre å opptre som en slags pro-et-contrargumenterende forriksdommer. Han går inn i konflikten, ikke i den hensikt å formulere sitt eget syn eller støtte den ene eller annen part, men med henblikk på å skille polemisk klint fra argumentatorisk hverte, og ende opp med et intersubjektivt godtagbart bakverk. Steen hadde høy presisje, var elsket av alle, men for far var han ikke spennende nok. Han gav ikke noe å arbeide videre med. Når far takket nei til å skrive om Riksrådsforhandlingene i 1940, var det fordi Steen allerede hadde gjort det på en så avbalansert måte at det i grunnen ikke var så mye å rette på. Far liker å rette. Han vil ikke ha fremstillinger der harmoniseringen allerede er gjort. Det må være noe igjen å harmonisere. Steens bakerarver gled for lett ned. Seip derimot var en eksperimenterende konditor, med mye glassur og provoserende vindusutstillinger. Han dyrket den elegante provokasjon, fikk folk til å bli støtt, til å susse og tenke. Far beundret Seip og oppfordret tidlig oss sønner til å lese ham, ikke for å sluke ham råt, men for å få gang i tankene våre. Mellom Jens og far Kåre var det mye som jeg vet for lite om. For fars nærmeste blant de jevnaldrende kollegene i Oslo har også Seip hatt en overveldende betydning, som lærer og en å bryne seg på: Ottar Dahl, Per Maurseth, Sivert Langholm, Francis Sejersted, Anne-Lise Seip, Sølvi Sogner og en hel skokk yngre.

Hjemkomsten fra Paris i 1956 var også et gjensyn med norsk politikk, og i 1961 fikk far endelig et parti å stemme på: Sosialistisk Folkeparti. Han meldte seg ikke inn, og kunne gi seg til å raljere ved midtdagsbordet over det nye partiets urealistiske økonomiske politikk.

men dets utenrikspolitiske linje var han stort sett enig i. Far var aldri særlig opptatt av den kalde krigen. Den var et slags irritasjonsmoment som hindret debatt om vesenlige spørsmål. Han stod tidlig for et tredje standpunkt, abonnerte på *Orientering*, *New Statesman* og *Le Monde Hebdomadaire*, trakk litt på skuldrene av Cuba-krisen (sammen med Seip) og delte ikke andres beundring for John F. Kennedy. I familien Tønnesson snakker vi aldri om hvor vi var da vi fikk nyheten om skuddene i Dallas. Kampen mot atomvåpnene opptok likevel far en del. Jeg husker et fakkeltog på hans skulder.

De to utenrikspolitiske konfliktene han var mest opptatt av, og der han inntok motsatt standpunkt av så vel farfar og mine onkler og tantter som Aftenposten og den norske regjering, gjaldt Vietnam og Midtøsten. Alt i 1948–49 fikk han sympati for vietnameserne og palestina-araberne, selv om han aldri snakket med noen av de vietnameserne han hørte kalle i kantinekøene i Paris, og selv om han ikke kjente en eneste palestiner. I begge disse sakene mente far at norsk og europeisk opinion var på vilje veier, og fikk gradvis oppleve at stadig flere kom til fornuft. Som gjesteprofessor i Stockholm 1964–65 kom han en kveld opp i et voldsomt munnhuggeri med to ledende USA-vennlige sosialdemokrater. Vi glemmer ofte at også det svenske sosialdemokratiet støttet USAs krigføring fra først av. Sossarna smudde bare før DNA. Etter hjemkomsten til Oslo gikk et av fars få amerikanske bekjentskaper fløyten. På flyet hjem oppdaget gjesten «Kåre Tønnesson» på et avisopprop mot bombingene av Nord-Vietnam og skrev et brev til oss om hvordan han skammet seg over å ha vært gjest i en slik manns hus.

Ellers var det særlig fars standpunkt til Israel som det nesten var umulig å fremføre. Så snart han sa noe om hvor urimelig han syntes det var at FN hadde gått inn og gitt bort arabisk land til den nye staten Israel, reagerte folk med vantro eller sinne. Under seksdagerskrigen i 1967 tillot far seg å si i et familielselskap at det var Israel som stod som angriper. Det ene ordet tok det andre, og far innførte en lite velvalgt analogi med et tenkt svensk overfall på Norge. «Det skal jeg høre i min sønns hus,» hveste farfar og forlot huset i protest. Far måtte umnskylde seg etterpå. Farnor reiste til Jerusalem på sine gamle dager. Far følte nesten patriotisk begeistring da Norge bidro til å

sikre PLO anerkjennelse gjennom fredsavtalen i 1993. Verken når det gjaldt Vietnam eller Palesina, gikk far imidlertid noensinne ut i avisene. Hans politiske diskusjoner foregikk i de små fora: hjemmet, middagselskapene og pauserommet på Historisk institutt.

To, kanskje tre, ganger gikk han ut i pressen, bare én gang alene. Det gjaldt Mardøla og vannkraftutbygging, men «økolibnerne» stod ikke klar og fikk ham innrullert i Naturvernforbundet. En stor naturverner er gått tapt i min far. Den andre gangen var da han sammen med Ottar Dahl gikk ut for å hindre at avgåtte utenriksminister Halvard M. Lange ble utnevnt til professor i historie. Flertallet på Historisk institutt kunne ikke akseptere en utnevning uten stillingsbedømmelse. Lange hadde en gang vært en lovende historiker, men hadde valgt en annen livsbane. Det var uten videre klart at hans faglige produksjon ikke kvalifiserte til noe professorat. Far ville ikke at professorater ved hans institutt skulle brukes som belønning til politikere. Hva var det som drev Dahl og Tønnesson til å gå ut i pressen med et innlegg som måtte virke skuffende og sårende på Lange og hans venner? Bak lurte kanskje Seip, men forklaringen på fars holdning var nok ikke NATO-motstand eller uvilje mot etpartistaten. Ottar Dahl hadde helt åpenbart ingen slike motiver. De to nybakte professorenes begrunnelser var neppe vikarierende motiver. Deres akademiske eksklusivitet var ekte nok – Seips også.

Far var alltid tilhenger av faglig kontakt med østeuropiske universitetsfolk og hadde selv slike kontakter gjennom Sobouls nettverk. Selv om hans primærforskning i Frankrike var gått inn i en pause på nærmere 30 år, fortsatte han å møte «forskningsinternasjonaler» fra 1950-årene under særskilte seminarer i tilknytning til Verdenshistorikerforeningens kongresser. Det skjedde første gang i Stockholm 1960, der far holdt foredrag om Gracchus Babeuf og ble forskrekket over østtyskernes dogmatisme, som var enda verre enn den han hadde møtt på *École Normale Supérieure* ti år tidligere, faktisk også verre enn russernes. I Wien i 1965 stod robespierrismen på programmet, og far tok hevn over Labrousse for antechambbringen 12 år tidligere ved å klage over hans ineffektive møteledelse. Nye seminarer ble holdt i 1976 i Polen, der far likte seg, både «umiddelbart og hele tiden», og to ganger i Ungarn, med henblikk på å utgi en bok om det

opplyste enevelde. Far skrev om Danmark-Norge.¹⁵ Hoveddeltekene ved disse møtene hadde et felles marxistisk utgangspunkt, men av og til kom det med folk utenfra som provoserte til debatt. Soboul opprettholdt sin motstandserne mot slike fakta som anfekket hans overordnede forklaringsystem. Denne brist i hans vitenskapelighet reagerte selvsagt far imot, men bare i det stille. Han hadde selv fatt i fakta som ikke passet i Sobouls system, f.eks. at føydalavgiftene før den franske revolusjon ikke var så tunge å bære som de «burde være», men far unnlot å poengtere dette overfor Soboul. Ved en anledning trakk imidlertid en utenforstående debattant frem det faktum at fars fakta stod i strid med Sobouls teori. Da tok far den utenforståendes og sine egne faktas parti, og Soboul ble tvunget på retrett.

Mot slutten av sitt liv fornemmet Soboul at hans klassisk-marxistiske tradisjon gikk mot undergangen. Den var først kommet under kritikk fra amerikansk og britisk hold: Robert Palmer (1909–) og Alfred Cobban (1901–68). Richard Cobb brøt dessuten over tvert i 1968 da han så parissudentene brenne bøker i gatene, og Furet gikk snart etter i gang med sin langvarige antifjakobinske offensiv ved hjelp av uttrykket «derapage» (avsporing): jakobinerne hadde avsporet revolusjonen og skapt en tankemodell som ledet til gulag. Soboul var på defensiven, men avviste all revisjonisme. Overfor vennen Cobbs kraftige kritikk svarte han i et brev at man skal være trofast mot sin ungdoms idealer. Sobouls altfor tidlige død i 1982 befridde ham fra å måtte revidere seg selv.

Fars erfaring fra Sobouls nettverk fikk betydning da han ble nordisk representant i Verdenshistorikerforeningens styre. I 1980 holdt Verdenshistorikerforeningen kongress i Ceausescus hovedstad Bukarest. Den fremfusne professor Thorolf Rafter (1922–86) fra Handels- og høyskolen i Bergen ville utnytte anledningen til å mobilisere støtte for tsjekkiske dissidenter. Far og de andre medlemmene av styret så på Rafter som en plageånd. De ønsket et knirketrutt samarbeid med de rumenske arrangørene. Verken Nikolae eller Elena Ceausescu viste seg under kongressen, men på et tidspunkt ble alle ordstyrerne innviert til en motakelse. De ble bedt om å ta plass i en sal med fullt fjernsynsutstyr. Over rumensk fjernsyn ble det så utsendt en ferdiglagert hyllest til Ceausescu på rumensk, med kamerarøp over forsamm-

lingen av historiker-dignitærer, som så fikk signal til å klappe. Det gjorde de ikke, men det var heller ingen som reiste seg og gikk i protest. Det ville farfar gjort, kanskje til og med Soboul, men demonstrativ opptrreden har aldri ligget for far. Rafto var en målbevisst og kraftig demonstrant. Han organiserte en slags ad hoc-møte der han tok opp tsjekernes situasjon, men styrret, der far satt, nektet ham å ta opp saken under de offisielle forhandlingene. Flere år senere møtte far en tsjekisk kollega som gav uttrykk for hvor stor betydning det hadde hatt for dem at Rafto støttet dem, som den eneste, i Bukarest. Enda et takkekors.

1980- og 90-årene ble en ny blomstringstid for far som historiker og forfatter. Han redigerte Aschehougs nye rikt illustrerte verdenshistorie sammen med Knut Helle, Jarle Simensen og Sven Tägil, og skrev sitt eget bind: *To revolusjoner*. Denne verdenshistorien kom samtidig på norsk og svensk og er nå i sin helhet blitt oversatt til fransk, finsk og islandsk. Far er stolt av dette verket, ikke minst av Niels Steensgaards to suverene bind om verden utenfor Europa i tiden opp til fars europeiske 1700-tall. Steensgaards herre-trell-modell, i kombinasjon med en modell for integrasjon av verdenshandelen, fremstår som en slags ordnende åpenbaring og er senere blitt utnyttet av far i hans del av et nytt læreverk i historie for videregående skole: «Spør i tid» (1995). Til 200-årsjubileet for den franske revolusjon i 1989 skrev så også far sin praktbok *Revolusjonen som rystet Europa*.

200-årsjubileet fant sted mot slutten av et markedsliberalistisk og antirevolusjonært år, like før kommunistregimene i Øst-Europa falt som perler fra en overklippet snor. Jubileet ble en hard prøvet for den jakobinske tradisjon i revolusjonshistorien. I kraft av sitt professorat var Michel Vovelle den selvskrevene sjef for et kolossalt system av arrangementer, som Miterrands Frankrike satset store summer på. Men markeringen kom ikke til å stå i jakobinismens tegn. I det offisielle hovedarrangementet ble det lagt vekt på at det var 1789 som ble feiret, for all del ikke 1793. Arven fra den franske revolusjon ble i hovedsak knyttet til det mest universelt akseptable av alle dens etterlatenskaper: menneskerettighetserklæringen. Tross alle harmoniserende redningsforsøk nektet François Furet å la seg integrere. Han var medlem av jubileets høye råd, men møtte aldri opp til møtene. I

stedet foret han pressen med kontrarevolusjonære argumenter. Under jubileet ble det derfor ført to store debatter, én i pressen mellom Furet på den ene siden og kongressdelakerne på den andre, og én mangslungen faglig debatt på selve kongressen.

I Norge påtok idehistorikeren Trond Berg Eriksen seg Furets rolle, mens far i samarbeid med yngre kolleger fant en harmoniserende løsning som ville vært Miterrand verdig. De knyttet 200-årsjubileet for den franske revolusjon til 175-årsjubileet for den norske grunnloven og fikk universitetets juridiske fakultet med på å feire revolusjonen. Slik kom humanioradagene ved Universitetet i Oslo i 1989 til i all vitenskapelighet å smelte sammen mye av det som gjør det godt å være norsk europeer: norsk grunnlovs patriotismisme og europeisk revolusjonshistorie, ja i fars åpningsforedrag i Aulæen gjorde han også en gestus til den andre siden av Atlanteren ved å ta med den amerikanske uavhengighetserklæringen av 1776.

Var det noe igjen av jakobineren? La oss ikke svare et forhastet nei. Jakobinerne kalte ikke seg selv jakobinere fra først av. Jakobinerklubbens offisielle navn var Selskapet av grunnlovens venner (*Société des amis de la constitution*). Grunnlovsvennene møttes i et jakobinerkloster og ble derfor kalt jakobinere av sine fiender. Økenavnet ble vendt rundt og gjort positivt i 1792, slik det så ofte skjer. For en norsk grunnlovsjakobiner skulle det derfor ikke være noe i veien for å koble 1789 og 1814.

Sammenbruddet for de kommunistiske etpartistatene i Øst-Europa høsten 1989 gledet imidlertid far, men det forbausert ham kanskje ikke så sterkt som mange andre. Han hadde i grunnen aldri regnet med at det stibente systemet i østblokklandene skulle vare evig. Sammenbruddet bekræftet en gammel antakelse hos ham om at de motsetningene han kjente fra sine studier av europeisk historie på 1700- og 1800-tallet, før eller senere ville dukke frem igjen under det løkket som kommunistregimene hadde lagt over dem. Den senere utvikling, ikke bare i Jugoslavia, har gjort at han sitter igjen med en slags bekræftende tristesse over at verden er kommet så kort når det gjelder å løse konflikter rasjonelt. 1700-tallets optimistiske tro på fornuftens fremskriden er blitt sterkt svekket. Det bekyrrer far.

Før jeg foretar den endelige oppløsning av spørsmålet om fars

jakobinisme, er det et annet spørsmål som ikke kan unngås i en ransakelse av Kåre Tønnessons politisk-historiske gjerning: Hvordan kan det ha seg at en av de få norske historikerne som har arbeidet direkte med europeisk historie, to ganger har gått imot norsk medlemskap i den fremste organisasjonen for europeisk samarbeid – EEC/EF/EU? Dette spørsmålet er bare tilsynelatende vanskelig å svare på. Svært mange andre universitetslærere med tett tilknytning til kontinentet har også vært imot norsk EU-medlemskap. Nært kjennskap til kontinentet har ikke fungert som vaksine mot EU-motstand. Kjennerne av kontinental-Europa vet også hvilke problemer som knytter seg til EU-samarbeidet. I 1972 var far ikke i tril. Nei! Iå i tidens konjunktur. Men i 1994 måtte han tenke seg grunnlig om. Alt i alt mente han det var en stor fordel at de europeiske statene samarbeidet gjennom EU. Kunne det være riktig å stemme mot norsk deltakelse i en organisasjon som han i hovedsak mente var bra? Han syntes også det hadde mye for seg at Norge burde være med å øve innflytelse der hvor viktige beslutninger tas. Blant annet på grunnlag av disse to argumentene valgte alle hans tre post-revolusjonære sønner å stemme ja, med en grad av overbevisning som var omvendt proporsjonal med alder. Men de barnebarna som var store nok til å mene noe, var alle imot. «Og du er min far!» utbrøt min sønn Erik da han fikk halt ut av meg hva jeg skulle stemme. Far Kåre veide atter pro et contra, og diskuterte mye med seg selv, men kunne ikke med sin sedvanlige fornuftmessige fremgangsmåte komme til en konklusjon. Medinnflytelse kontra suverenitet, markedsmuligheter kontra bosetningsstruktur, internasjonal beslutningskraft kontra nærdemokrati. Argumentene i de to vekstskålene hadde så å si samme tyngde. Det som til slutt ble avgjørende, var at far *håpet* på nei. Uansett hva han stemte, ville han håpe at det ble nei, og til slutt fant han ut at det ville være urimelig å stemme mot sitt eget håp. Fornuftsmennesket Kåre sendte sine pro et contra på ferie under valgdagen og stemte i pakt med sin intuisjon. Tiden er kommet for å skuffe Michel Vovelle og konkludere med at far nok ikke når alt kommer til alt er jakobiner. Jeg har spurt ham direkte om det og fått følgende svar: «Nei, jeg synes ikke jeg kan definere meg som jakobiner. Det er tross alt en annen rolle å være historiker enn å slutte seg til den ene eller andre av retningene under den

franske revolusjon. Og i jakobinismen er det mye jeg ikke føler meg tiltrukket av i det hele tatt. Men det som ligger i ditt spørsmål, er kanskje om jeg har en positiv holdning til den franske revolusjon også i dens radikale fase. Det hadde jeg vel før, men har det ikke lenger.»

For å bli jakobiner er det ikke nok å høre til på den politiske vensresiden og beskjeflige seg med revolusjonshistorie. En jakobiner må også være villig til å underkaste seg organisasjonsdisiplin, og må kjenne en form for begeistring som får mål til å hellige midler. På begge disse punkter har far sviktet. Kortvarige medlemskapet i Sosialistisk Studenlag og Folkebevegelsen mot EEC kvalifiserer ikke til eksamen i jakobinsk disiplin. Like diskvalifiserende er hans grunnfestede skepsis til all slags tro eller overdreven begeistring. Jeg husker fars måpende vantro overfor Ragnar Frischs kombinasjon av ypperlig vitenskap og naiv gudstro. Olddefar Johan Lacinus var brennende ateist og lot seg omvende til Gud. Farfar Reidar var en kristen hele sitt liv. Far er ikke ateist, bare agnostiker og derfor uomvendelig. Han har fra barnsben av kjent en vitenskapelig begrunnet motstand mot å dele flertallets tro eller bastante meninger og delta i dets organiserte virksomhet. I så måte ligner han, tror jeg, Jens Arup Seip.

Far har heller aldri trodd på revolusjonen. Da bror Johan var 15 år, kom han hjem fra en glødende studiesirkel og sa til far: «Det er da merkelig at du som vet så mye om revolusjon, ikke er revolusjonær.» «Nettopp derfor,» svarte far. Han har aldri sammenkalt sine sønner slik som faren til Henrik Steffens i 1789, og sagt: «Mine barn, jeg misunner dere. Hvilken skjønn og lykkelig tid ligger ikke foran dere [...] Elendige, sløve vil jeg kalle dere, hvis tidens mektige begeistring ikke griper dere». ¹⁶ Vår begeistring er alltid blitt møtt med krav om begrunnelser. Men begeistrede ble vi likevel, over studentopprør, geriljakrig og kulturrevolusjon. Far har nå også lest Jung Changs «Vilde svaner».

I 1990-årene er det forresten kommet noe som jeg tror er nytt, ifars revolusjonsforskning. I hvert fall er det blitt sterkere aksentuert hos ham enn tidligere. Han tar nå direkte for seg de «reaksjonære» politikerne som Soboul prøvde å få ham fra å interessere seg for. Far identifiserer seg ikke lenger med samme kraft for Sobouls sansculotiske folkebevegelse og dens allianse med jakobinerne, men har valgt et

annet alternativ enn den velkjente hoppingen bakover til en stadig tidligere og mer «akseptabel» fase: 1792–1791–1790–1789–stopp. Far har i stedet hoppet fremover og funnet en nisje i Direktorie-tiden, årene mellom henrettelsen av Robespierre i 1795 og Bonapartes kupp i 1799. Her ser far nå ikke lenger først og fremst «reaksjonære», men en gruppe vitenskapsmenn og liberale ideologer som har overlevd revolusjonens radikale fase, som ikke er særlig interessert i småkårsfolk, men som har opprettholdt en tro på opplysningstidens idealer. Nå forsøker de å redde republikken og demme opp for reaksjonen. Det er ikke «La défaite des sans-culottes» far studerer nå for tiden, men «La défense des valeurs civiques». Som god borger (*citoyen*) vil han forsvare sin tro på fremskrittet, rasjonaliteten og vitenskapen. En tro tross alt, men i begrunnelsesens og motforestillingenes ånd.¹⁷

Noter

- 1 I 1995 forlot Furet revolusjonshistorien og utgav et 600 sideres essay der han begynner det som hele tiden har vært grunn tanken bak hans analyser: at den jakobinske tradisjon har predisponert det 20. århundres vesteuropiske intellektuelle for å forsvare soyjetkommunismen: *Le passé d'une illusion: essai sur l'idée communiste au XXe siècle*, Paris, Robert Laffont/Calmann Lévy, 1995.
- 2 Senere har far foralt meg at Soboul også nevnte fars «intelligence lucide, peut-être un peu froide» i en uttalelse til Universitetet i Oslo i forbindelse med godkjenning av doktoravhandlingen, og at dette fikk Jens Arup Seip til å smile. Seip likte kjølig akademisk nådeløshet.
- 3 François Furet, «Jacobinisme» i F. Furet og M. Ozouf (red.), *Dictionnaire critique de la révolution française*, Paris, Flammarion, 1988, s. 751–762.
- 4 Furet, *Le passé d'une illusion*, s. 31.
- 5 Albert Soboul, *Den franske revolusjon*, Oslo, Univ.-forlaget, 1970, bd. II, s. 139.
- 6 Kåre Tønnesson, *La défaite des sans-culottes*, 2. utg., Oslo, Univ.-forlaget, 1978, s. XVIII, 116.
- 7 *Aschehougs verdenshistorie*, bd. 10 *To revolusjoner*, Oslo, 1985, s. 222, 231.
- 8 K.D. Tønnesson, «Questions de jacobinisme en Norvège», *Annali – Studi Neerlandesi – Studi Nortici*, XX, 1977, s. 337–352.
- 9 Ransakselsen bygger på to lange lydbandintervjuer med Kåre Tønnesson den 1. januar og 11. mars 1995, men ellers som et bidrag til et festskrift ikke kan forelegges den fete rede til godkjenning. Far den ikke form av intervju, men en selvstendig artikkel. Dette gjør det mulig for meg å sette enkelte ting mer på spissen enn far ville ha tillatt i sitans form, men fyller meg også med en viss frykt for å ha kommet i skade for å feiltolke eller misbruke primærkilden på enkelte punkter.

10 «Min klassiker, Alexis de Tocqueville», *HFO-Nytt* 1/1995.

11 Furet, *Le passé d'une illusion*, s. 319, 412.

12 «Albert Soboul et une nuée d'historiens venus des quatre coins du monde traversaient [...] autour d'une problématique commune: les mouvements populaires, les foules révolutionnaires, les militants politiques. Petite internationale historique, où l'on retrouve les Anglais Richard Cobb et George Rudé, le Japonais Kohachiro Takahashi, l'Allemand Walter Markov, le Norvégien Kåre D. Tønnesson, les Italiens Carrante Garrone et Armando Saitta et le Soviétique Victor Daline.» Olivier Bétourné og Aglaja Hartig, *Penser l'histoire de la Révolution. Deux siècles de passion française*, Paris, la Découverte, 1989, s. 77–78.

13 Jf. det Ottar Brox skrev i *Dagbladets* kronikk 15. april 1995: «I alle fall i Norge var avvisningen av Soyjetstyret så sterk og unison at det er vanskelig å se at en kunne gjøre den demokratiske idé noen tjeneste ved å dela i korret.»

14 Prosjektet ble igangsatt i 1958, 21 år senere, i 1979, forelå de første tre av seks planlagte bind, deriblant min fars.

15 Her er brev brukt som kilde.

16 Åpningen på Kåre Tønnessons foredrag i Universitetets aula under Humanioradagene 1989 (Kåre Tønnesson (red.), *Ider og revolusjon*, Oslo, Det historisk-filosofiske fakultet, 1990, s. 1) og åpningen og avslutningen på *Revoltenspenen som lystel Europa*, Oslo, Aschehoug, 1989.

17 Bror Johan syntes, etter gjennomlesning av manus, at denne avslutningen var «litt slapp», men bror Øyvind syntes det var bare bra: «Slik styrker den beskrivelsen av fars tilbøyelighet til kjølig omgang med virkeligheten. Fraværet av en avsluttende oppfordring til større begeistring avslører kanskje også sønnen(e)s gradvist voksende aksept av denne tilbøyeligheten som noe han/de selv må bære videre...?»

Tabula gratulatoria

Lars Alldén, Oslo	Jorunn Bjørgum, Oslo
Anne-Lisa Amadou, Oslo	Ragnar Bjørk, Uppsala
Rolv Petter Amundam, Sandvika	Randi og Halvard Bjørkvik, Jar
Kåre A. Andersen,	Inger Bjørnhaug, Lillehammer
Nesoddtangen	Øyvind Bjørnson, Landås
Per Sveas Andersen, Oslo	Ida Blom, Bergen
Øivind Andersen og Brit	Nils og Grethe Blom, Tiller
Bergreen, Dragvoll	Egil N. Brekke, Kristiansand
Trond Andreassen, Oslo	Ida Bull, Dragvoll
Anton Fredrik Andresen, Oslo	Bernt Bølviken, Gjetum
Agnes S. Arnórsdóttir, Oslo	Jean Charles Biaudet, Chexbres
Per Assev, Grimstad	John Peter Collett, Oslo
Sverre Bagge, Bergen	Hans Fredrik Dahl, Oslo
Randi Rønning Balsvik, Tromsø	Ottar Dahl og Kristin Kjellberg,
Geir Benzen, Oslo	Eiksmarka
Edgeir Bennum, Hagan	Åsmund Egge, Askim
Bjørn Ivar Berg, Kongsberg	Finn-Einar Eliassen, Grimstad
Roald Berg, Stavanger	Jon Elster, Oslo
Trond Bergh, Oslo	Knut Einar Eriksen, Opppegård
Bjarte Birkeland, Fjøsanger	Tore Linné Eriksen, Oslo
Tor Bjerkmann og Elisabeth	Trond Berg Eriksen, Østerås
Seip, Halden	Harald Espeli, Drøbak
Narve Bjørge, Bergen	Inger Fehn, Larvik

Ole Feldebæk, Charlottenlund
 Anne-Marie og Leiv Fetveit, Oslo
 Vivian Fjortholm, Lunner
 Kari Fjørtoft, Tromsø
 Elisabeth og Rolf Fladbby, Bekestua
 Anders Fløren, Uppsala
 Ingeborg Fløystad, Ulset
 Kari og Ivar Fonnes, Jar
 Gudleiv Forr, Oslo
 Birgitta og Sven Fritz, Stockholm
 Finn Fuglestad, Oslo
 Per Fuglum, Trondheim
 Eli Fure, Oslo
 Johan Galtung, Oslo
 Florence Gauthier, Paris
 Hans De Geer, Stockholm
 Jon Ola Gjermundsen, Os i Østerdalen
 Dag Gjestland, Oslo
 Ole Kristian Grimnes, Oslo
 Odette Guitard, Speranuedes
 Harald Gustafsson og Hanne Sanders, Lund
 Gro Hagemann, Oslo
 Rune Hagen, Tromsø
 Robert Christian Halle, Oslo
 Odd Halvorsen, Heer
 Terje Hakvorsen, Oslo
 Lars Hamre, Oslo
 Ketil Fred Hansen, Oslo
 Lars Ivar Hansen, Tromsø
 Svein Olav Hansen, Oslo
 Eldbjørg Haug, Fetsund

Leif Heggen, Haugesund
 Knut Heidar, Oslo
 Knut Helle, Bergen
 John Herstad, Sandvika
 Wenche Herrvig, Oslo
 Guri Hjelmnes og Bernt Hagvet, Oslo
 Iver Hole, Spikkestad
 Ingar Holm, Asker
 Annie Holo, 43, Le Mans
 Karin Holter, Oslo
 Hans P. Hosar, Rasta
 Ragnhild Høgset, Tromsø
 Steinar Imsen, Dragvoll
 Pierre Jeannin, Paris
 Harald Joa, Oslo
 Finn Erhard Johannessen, Sandvika
 Hans M. Johansen, Trondheim
 Kirsten Julien, Oslo
 Aleksander Kan, Uppsala
 Dag Karmly, Tromsø
 Anders Kirhusmo, Dragvoll
 Knut Kjeldstadli, Oslo
 Halvor Kjelberg, Oslo
 Steinar Kjaerheim, Oslo
 Helge Kongstrud, Oslo
 Elisabeth Koren og Berge Furre, Oslo
 Dag Kristoffersen, Kongsberg
 Claus Kvanne, Hermannsværk
 Liv og Alf Kaarvedt, Fjøsanger
 Carl Olav L'Orange, Steinkjer
 Even Lange, Sandvika
 Eva og Sivert Langelholm, Hønefoss

Ivar Libæk, Oslo
 Per Lidal, Sogndal
 Maggi og Hans-Ernill Lidén, Nordås
 Olav Lohne, Oslo
 Erik Lönnroth, Göteborg
 Svein Erling Lorås, Oslo
 Colin Lucas, Oxford
 Fredrik Lund, Gran
 Kåre Lundén, Oslo
 Svein Lundestad, Bodø
 Lars Løberg, Trysil
 Cathrine Løchstøer, Oslo
 Liv Marthinsen, Skårer
 Hege Imset Matre, Oslo
 Aase og Per Maurseth, Trondheim
 Frank Meyer og Gro K. Hendriksen, Oslo
 Knut Midgaard, Oslo
 Georges Midré, Tromsø
 Leiv Mjeltheim, Indre Arna
 Eli Moen, Oslo
 Inger Moen, Oslo
 Gudmund Moren, Lillehammer
 Ole Georg Moseng, Oslo
 Karl Gjermund Mounn, Raufoss
 Jan Eivind Myhre, Oslo
 Knut Mykland, Bergen
 Anne-Hilde Nagel, Nordås
 Arnved Neckvikne, Oslo
 Ola N. Nedreliid, Oslo
 Jostein Nerbøvik, Volda
 Jens-Petter Nielsen, Tromsø
 May-Brith Ohman Nielsen, Kristiansand

Einar Niemi, Vadsø
 Christina og Göran B. Nilsson, Linköping
 Sven A. Nilsson, Uppsala
 Trond Nordby, Oslo
 Helge W. Nordvik, Fyllingsdalen
 Per G. Norseng, Oslo
 Egil Nysæter, Nordås
 Berit Nøkleby, Helsingfors
 Birgitta Oden, Lund
 Finn Olstad, Oslo
 Erik Opsahl, Oslo
 Steinar Pedersen, Tana
 Svein Aas Pedersen, Bø i Telemark
 Helge Pharo og Tove Ilsaas, Oslo
 Tore Pryser, Lillehammer
 Trygve Ramberg, Oslo
 Hege Brit Randsborg, Oslo
 Øystein Rian, Oslo
 Olav Riste, Billingstad
 Sofie Rogstad, Oslo
 Frøydis Bryhn Ross, Asker
 Olav Rowde, Bø i Telemark
 Åshild Samnøy, Fantoft
 Per-Øivind Sandberg, Hamar
 Liv og Gudmund Sandvik, Slependen
 Arne Aloysius Scholdehaven, Tromsø
 Terje Schou, Kråkstad
 Ellen Schrumpf, Bø
 Jon Segtman, Eidsvåg i Åsane
 Jørdar Seim, Oslo
 Anne-Lise Seip, Høvik

Åsmund Arup Seip, Bekkestua	Øystein Sørensen, Oslo
Francis Sejersted, Oslo	Gunnar Thorvaldsen, Tromsø
Ingi Sigurdsson, Reykjavik	Lars Thue, Oslo
Jarle Simensen, Dragvoll	Randi og Rolf Tobiassen, Haslum
Nina Sjursen, Jar	Torfinn Tobiassen, Oslo
Ingvar Skobba, Bø i Telemark	Jarl Torbacke, Tysseø
Eva og Magne Skodvin, Oslo	Edwin Torkelsen, Røyse
Kjetil Skogrand, Oslo	Anna Tranberg, Bø
Inge Skovgaard-Petersen, København	Aud Mikkelsen Trevik, Dragvoll
Peder Skyum-Nielsen, Borrup	Jon Tinnereim, Volda
Kolbjørn Skare, Hvalstad	Johan L. Tønnesson, Oslo
Eivind Smith, Oslo	Stein D. Tønnesson, Oslo
Sølvi Sogner, Bekkestua	Øyvind Tønnesson, Oslo
Arve Solstad, Oslo	Solveig Schult Ulriksen, Kolsås
Knut Sprauten, Oslo	Bjørn Olav Ulvik, Oslo
Gudmund Stang, Dragvoll	Erik Vea, Lillestrøm
Magnús Stefánsson, Nartland	Tore H. Vigernust, Oslo
Odd Arvid Storveen, Oslo	Michel Vovelle, Aix-en-Provence
Egil Strand, Oslo	Lars Walløe, Oslo
Elin Strøm, Oslo	Tor Weidling, Oslo
Kristian Sunde, Stavanger	Kai Østberg, Oslo
Steinar Suphellen, Dragvoll	Øyvind Østerud, Oslo
Åsmund Svendsen, Oslo	Ragnar Øvreliid, Vinstra
Thommy Svensson, Sävedalen	Thor Øvrum, Skien
Jakob Sverdrup, Oslo	Andreas Aase, Kristiansand
Jørgen Sølvverud, Oslo	

Institusjoner

H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo	Høgskolen i Telemark, Faggruppen for historie, Bø i Telemark
Bodleian Library, Oxford	Høgskulen i Volda
Borgarsyssel museum, Sarpsborg	Institut für Skandinavistik der Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt
Byarkivet i Stavanger	Klassisk og romansk inst., Universitetet i Oslo
Det akademiske kollegium ved Universitetet i Bergen	Københavns universitet, Inst. for historie
Det historiske-filosofiske fakultet, Oslo	Lunds universitets historiska institution
Det norske nobelinstitutt, Oslo	Moheia videregående skole, Mo
Handelshøyskolen BI, avd. for økonomisk historie, Sandvika	Nord-Fron Bibliotek, Vinstra
Historieseksjonen, Inst. for samfunnsvitenskap, Tromsø	Norges forskningsråd, Kultur og samfunn, Oslo
Historisk institutt, Universitetet i Trondheim	Norsk Bergverksmuseum, Kongsberg
Historiska institutionen vid Åbo Akademi, Åbo	Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo
Høgskolen i Agder, Kristiansand	Norsk Sakprosa, Oslo
Høgskolen i Lillehammer, Samtidshistorieseksjonen	

Riksarkivet, Oslo	Fróðskaparsetur Føroya,
Samfunnsfagseksjonen, Nes	Tórshavn
videregående skole, Årnes	Universitetet i Trondheim, Avd.
Stockholms universitetsbibliotek	for lærerutdanning og
avd. Humaniora	skoleutvikling
Sunnhordland Folkemuseum og	Universitetforlaget, Oslo
Sogelag, Stord	Vestfold fylkesmuseum,
Søgu- og samfelagsdelin,	Tønsberg